

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ט
תשע"ב

תפילת העמידה – רפואה

רפאינו ה' ונרפא, הושיענו ונושעה, כי תהילתנו אתה, והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו ולכל מכאובינו ולכל מכותינו, כי אל רופא רחמן ונאמן אתה, ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל.

ברכת רפואה היא הברכה השמינית בתפילת העמידה. עניינה של ברכת הרפואה, הוא בקשת החוסן הגופני, הרפואה, ההבראה והשיקום של כל המחלות והחולים בעם ישראל.

הברכה מתחלקת לארבעה חלקים: החלק הראשון הכללי "רפאונו ה' ונרפא, הושיענו ונושעה, כי תהילתנו אתה"; לאחריו מופיעה בקשה מפורטת יותר "והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואנו ולכל מכאובנו ולכל מכותינו"; לאחריה ביסוס של הבקשה "כי אל רופא רחמן ונאמן אתה"; ולבסוף החתימה.

הברכה מתחילה מפסוק מדברי ירמיה (יז, יד): "רפאני ה' ונרפא, הושיעני ונושעה". מדוע תז"ל שינו והעבירו את הפסוק בתפילת העמידה ללשון רבים? בטור (אורח חיים סימן קטז) אנו מוצאים את ההסבר הבא:

אף על גב דתניא כל הכתוב לרבים אין מכנים אותו ליחיד, ליחיד אין מכנים אותו לרבים, ואם כן כיוון שהפסוק הוא לשון יחיד [...] אבל פסוק של תפילה שאין כוונת הציבור לקרותו אלא להתחנך דרך תפילה ובקשה, הרי הן כשאר תפילות ורשאים לשנותם לפי צורך השעה, לפי עניין תחינתם ובקשתם.

ר' חיים וידל חיזק את דברי האורח חיים וקבע ששינוי הפסוק מיחיד לרבים נעשה כדי לעורר אותנו להתעשת ולכוון גם בברכה זו, שעניינה קרוב כל כך ללבנו הפרטי, בכוונה הראויה לכוונה הכללית, ולהתכוון בעבור כל עם ישראל.

בסוף הברכה מופיעה גם אפשרות להוספת בקשת רפואה לחולה מסוים, "לרפואה שלמה (פלוגי בן פלוגי) בתוך שאר חולי ישראל". אף כאן מסתיימת גם בקשה פרטית זו בהכללת החולה היקר ללבנו בתוך כל חולי ישראל. הכללה זו אינה ממעיטה בחשיבותו או מקטינה את סיכויו להירפא. להפך, בהצביעה עליו כעל חלק של עם ישראל הברכה מגדילה אותו ואת סיכויו להירפא.

בקשה זו מהקב"ה "רפאונו ה' ונרפא", מראה כי רק הרפואה האלוקית היא רפואה אמיתית ושלמה. הרפואה האנושית עוסקת לרוב בטיפול בסימפטומים ואינה פותרת את הבעיה משורשה.

כיצד מתמודדים עם מחלה? לכאורה התשובה ברורה, הולכים לרופא. הגמרא דנה בשאלה אם אסור או מותר ללכת לרופא. לאור מסקנת הגמרא ש"נייתנה הרשות לרופא לרפא", חלקו שני ראשוניים בהבנת מסקנה זו.

לפי שיטת הרמב"ן, שהיה רופא, מחלה אינה רק מקרה המצריך התמודדות רק במישור הרפואי, אלא קול ה' הקורא לנו להתעורר. אם רוצים להבריא ממנה באמת ובתמים, יש לתקן את שורשה ולחזור בתשובה. אך בעוונותינו כי רבים עלינו ללכת לרופאים. לו היה עם ישראל במיטבו היינו מתמודדים עם המחלות בעבודה מוסרית ורוחנית עמוקה.

לפי שיטת הרמב"ם, שאף היה רופא, ההליכה לרופא אינה בדיעבד אלא לכתחילה, והיא שימוש נכון ומוצדק בחכמה וביכולת שחנן ה' את האדם.

הלכה למעשה, גם הרמב"ן מתיר ואף מורה ללכת לרופא, אבל מתוך מודעות לכך שאין זה המצב האידיאלי, ולכן יש שאיפה לתקן את המצב ולהבריא. גם הרמב"ם מדריך להתמודד עם כל צרה במישור הרוחני והמוסרי, אך יחד עם זאת הוא סבור שמצווה ללכת לרופא כמו שמצווה לנהל אורח חיים בריא, ואי שימוש בהישגי המדע אינה רק איוולת אלא אף חטא.

הרא"ה, כחלק מהשקפתו בעניין האחדות הכוללת, מצביע על כך שפנייה לרופא היא אקט של אמונה.

אנו מאמינים שהרופא הוא מלאך טוב, שליחו של הקב"ה. המדע והטכנולוגיה, הרפואה והרופאים, הם הופעה של החסד והחכמה האלוקיים אל האדם. המדע הוא חלק מההתגלות האלוקית בעולם, והתקדמות המדע היא חלק מהתעלות האדם והעולם. לכן פנייה לרופא היא בעצם פנייה להיגש עם הטוב, החסד והרחמים האלוקיים.

בחלק השני של הברכה מתפרטת בקשת הרפואה: "והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו ולכל מכאובינו ולכל מכותינו". יש כאן שני סוגי רפואה: "ארוכה" ו"מרפא". "ארוכה" היא רפואה טבעית ולכן היא הדרגתית ואורכת זמן ממושך. הרפואה הטבעית בנויה על יכולת ההתגברות וההשתקמות של הגוף עצמו מתוך המשאבים שלו. לעומת זאת "מרפא" הוא רפואה המחייבת התערבות רפואית, כימית, כירורגית וכיוצא בזה.

אנחנו מבקשים את שני סוגי הרפואה, אך מקדימים לבקש את ההבראה הטבעית שאותה אנו מעדיפים, אף על פי שהיא כרוכה בתהליך הדרגתי וממושך.

בברכה קיימים גם שלושה סוגי תחלואים: "תחלואינו", "מכאובינו" ו"מכותינו".

- "תחלוא" היא מחלה במונח הקשה של המילה. זהו מצב שבו המחלה משבשת את המערכות הפיזיולוגיות שלנו, שמחלישה ומפילה אותנו למשכב. זהו מצב של חולי מתמשך, כואב ולעתים אף מסכן חיים.

- "מכאוב" יכול להיות רגעי, אך מכאוב הוא מצב מתמשך. המכאוב הוא מחלה שהעיקר בה הוא הכאב. המכאוב אינו משבית לחלוטין את מהלך החיים ואינו מסוכן.

- "מכה" קצת כואב, אבל רגעי וחולף, ולא מסוכן. בחלק זה אנו מבקשים את שני סוגי הריפוי בכל סוגי המחלות.

החלק השלישי של הברכה הוא החלק המתמצת אותה לקראת חתימתה, והמגלה את יסוד הביטחון בהתקבלותה של תפילתנו לרפואה, ובטוחים בהתממשותה. "כי אל רופא רחמן ונאמן אתה" – שתי איכויות אלו, רחמנות ומקצועיות, נדרשות מהרופא, והרפואה האלוקית כוללת את שתיהן.

חתימת הברכה: "ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל" – "חולי" כולל פרט ופרט בעם ישראל; ו"עמו ישראל" הוא הכלל. אנו מודים לך הקב"ה שאתה ורק אתה מרפא את חולי עמך ישראל באשר הם.

ד"ר אביה גוטמן
ראש המסלול לחינוך מיוחד

פרשת אמור

על עניין ספירת העומר

את כל המספרים ומוודא שאכן יש לי רווח ראוי". השורה האחרונה היא הקובעת?!" התפעל החלמאי מן התחכום. "אכן!" השיבו הסוחר, כפי שעונים על דברים הברורים מאליהם. "אם כך עצה נפלאה בשבילך. וכידיד הקרוב אליך אתן לך אותה חינם: קח את המחברת וכתוב בה את השורה התחתונה. רשום שם רווחים כמוות נפשך וחסל סדר טלטולים ומאמצים ועבודה מיוזעת כדי להביא טרף לביתך". "הצעתך חלמאית היא כי לא די בשורה מסכמת, אלא רק בצירוף כל הפרטים והמעשים נלווים המרכיבים במהותם את אותה שורה", השיב לו הסוחר. (מתוך מאמר של הרב שמואל רבינוביץ, רב הכותל המערבי)

אם לא נספור את כל הספירה, נוותר עליה ונלך ישר לסוף, לא יהיה לנו ממה להיבנות. אין אנו יכולים להסתפק רק בסיום, אלא צריכים לעבור כברת דרך בשביל להיבנות. "וספרתם לכם ממחרת השבת שבע שבתות תמימות תהיינה". מדוע צריך לספור דווקא שבע שבתות? למה לא מספיק שנספור רק שבוע אחד או שניים? האור החיים מסביר שהקב"ה רצה להזדווג עם עם ישראל לאחר שיצאו ממצרים, אך כאשר היו במצרים נטמאו. לכן הקב"ה לא יכול לדבוק בעם ישראל. מה עשה? אמר להם לספור שבעה שבועות, כמו אישה נידה שסופרת שבעה נקיים ואז קדושה לבעלה. כך גם עם ישראל, יספרו שבעה שבועות ולאחר מכן יהיו טהורים לקב"ה ככלה ביום חופתה. מימי ספירת העומר ניתן ללמוד שעל כל דבר שאנו מעוניינים להצליח בו, אנו צריכים לעמול ולעבוד. יש לקנות במאמץ את מה שאנו שואפים אליו ורק כך נגיע לשלמות, בין אם זה במידות בין אם זה בעבודת ה'.

מעין צובירי

סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד

בפרשת אמור יש מספר רב של נושאים שדנים בהם: על טהרת הכוהנים, הלכות הקרבנות, מועדי ישראל, נר התמיד וגם על ספירת העומר.

בפרק כג כתוב: "וספרתם לכם ממחרת השבת". הרמב"ן שואל מדוע כתוב "וספרתם לכם". למה לא כתוב רק "וספרתם ממחרת השבת"? ומסביר שהספירה צריכה להיות אישית לכל אחד ואחד. אין אחד יכול לספור עבור כולם, אלא כל אדם צריך למנות בפיו כל ספירה וספירה. על כך אומר האדמו"ר מפנינסק קרלין זצ"ל:

משל למה הדבר דומה? לסוחר יעיל שהיה ממהר לחשב וממהר לעשות. שהוא פיתח שיטה של רכישת סחורות זולות במקום אחד וניודם למקומות שבהם הדרושה להם מאמירה את המחיר. כך קיבץ הסוחר את מעותיו ועלה בידו לפרנס את ביתו ואת ילדיו בהרחבה.

יום אחד כשכיתת את רגליו בערים ובעיירות פגש בו אחד החלמאים ונדהם לראות עד כמה הוא מתאמץ. עקב אחר פעולותיו ולא יכול היה לכלוא את תדהמתו. "למה אתה כל כך מתייגע?" הסוחר אפילו לא הבין את קושייתו. "וכי איך אפשר אחרת?" התפלא. "ראה, קודם כל רוכש אתה סחורה ומוציא את ממונך עליה, ואחר כך עד שאתה מצליח להתפטר מן המלאי שוב צריך אתה לעמול רבות. מי יודע אם אינך מפסיד בכל המהלך הזה?", קבע ברוב סמכותיות. הסוחר גיחך. הוא היה בטוח שהחלמאי חמד לו לצון. "הכול מחושב", ענה לו. הוא הוציא את פנקס החשבונות עב הכרס והראה לחלמאי בנינוחות: "ראה, כאן רושם אני את כל הוצאותי, כולל הוצאות, נסיעות ואש"ל". וכאן, המשיך והחווה בידו על הטור הבא, רושם אני ומסכם את כל הרווחים המסתכמים ועולים מן המכירות. בשורה התחתונה, הבהיר, אני מותח קו ומסכם

מחנכים באמונה

בית ספר תחכמוני

בועז פולצ'ק

"בעיר הקודש יפו כבר נמצא בית ספר אחד [...], והוא בית ספר 'תחכמוני' שחברו בו תורה וחכמה והשלטת השפה העברית, בתור שפת לימודים, והוא נוסד כולו על פי חפץ שלומי אמוני ישראל, באופן שכל יראי ד' והחרדים את דברו יוכלו למצוא בו חפץ, והכל יכנס תחת שם בית ספר 'מזרחי'" (הרב אברהם יצחק הכהן קוק, תרס"ח).

ראשית בית הספר ביפו, ב"חדר" שהוקם בשנת 1905 על ידי אנשי אגודת "אחווה" במטרה לשלב מעט לימודי חול בתכנית הלימודים, שרובה המכריע נותר עדיין בתחום לימודי הקודש. המוסד שכונה "חדר אחווה" זכה לאהדת הציבור החרדי המקומי, ובשנת 1908 כשלמדו בו כשמונים ילדים, מונה הרב ד"ר יוסף זליגר למנהלו. מינויו זכה להסכמה ולעידוד מצד הרב קוק. הרב קוק סבר שיש לשלב לימודי חול כדי שמקצועות החול יינקו מרוח הקדושה, ועודד לשלוח ילדים ל"חדר אחווה". בהנהלתו של הרב ד"ר זליגר זכה המוסד, שכונה מעתה "תחכמוני", לתנופת התפתחות וביזמתו הוכנו תכניות לימוד ארוכות-טווח שכללו בין היתר לימודים על-תיכוניים. למרבית הצער פריחת המוסד נמשכה תקופה קצרה בלבד. מצוקה כספית ומחלוקות דרדדו את המוסד עד סף סגירה. שיפור במצב בית ספר "תחכמוני" חל בעקבות ביקור הרב מימון בארץ ישראל בקיץ תרס"ח. הרב מימון הגיע כשליח מרכז "המזרחי" ברוסיה כדי לבחון את מצב החינוך הדתי בארץ ישראל.

בשנות העשרים של המאה הקודמת עבר בית הספר לתל-אביב, לרחוב לילינבלום 7, ובמשך שנים רבות הוא היה בית הספר הדתי-ציוני היחיד בעיר. תלמידי תחכמוני באו מהאוכלוסייה המסורתית דתית הגדולה של שכונות הדרום (נווה שאנן, שפירא, פלורנטין וכו'). בית הספר נסגר בשנות השבעים של המאה העשרים, וכיום קיימת במקום אולפנית של בני עקיבא.

לעיון נוסף:

- יוסי אבנרי, "הרב קוק ופעילותו החינוכית בתקופת יפו (תרס"ד-תרע"ד)", בתוך: **ניב המדרשיה: בימה לדברי הלכה, מחשבה, חינוך וספרות** יח-ט: 179-197, תשמ"ה/ו
- יעקב צור, "הסכסוך על בית הספר תחכמוני", בתוך: שלם: **מחקרים בתולדות ארץ ישראל ויישובה היהודי**, ספר שביעי, ירושלים, תשס"ב